

GESCHILDERD PRAAIRAPPORT UIT 1855 STELT VRAGEN

DOOR W.A. POORT

Eerlang heeft dat stuk gehangen aan de wand van een huis aan de Rotterdamse Boomgaardslaan - die later Boomgaardsstraat moest gaan heten - in een royale kamer op de eerste etage: het huis van mijn overgrootvader. Hij was het die kort voor 1856 aan de bekende Amsterdamse 'kunstschilder annex schepenaftekenaar' Jacob Spin opdracht gaf om het 1154 ton metende driemastschip 'Europa' van A. van Hoboken & Zonen, waarvan hij in 1854 kapitein was geworden, te vereeuwigen.

De schilder heeft het in 1840 op de Maassluise scheepswerf 'Hollands Trouw' door scheepsbouwer De Hoog gebouwde fregat-schip¹⁾ weergegeven in zwaar weer. Donder en bliksem zijn niet van de lucht, terwijl het vóór de wind vaart onder een losgeslagen,

45. Het fregat 'Europa' van A. van Hoboken & Zn. met de kapiteinsvlag R 41 (H. Poort) aan de gaffel in zwaar stormweer. Aquarel door J. Spin, 1856.

wild klapperend voorstengestagzeil, fok, gereefd voormarszeil en grootmarszeil, waarbij de bemanning met man en macht bezig is op de kruisbramra om het bramzeil te bergen. Het schip is voorzien van een bak voor de fokkemast, waarin het volkslogies en een hut op het achterhalfdek. Het wordt gestuurd door middel van stuurrepen, die van het roer onder en door het dek lopen en zo over de trommel van het stuurrad dat tussen hut en bezaansmast staat. Aan elke zijde van het schip hangt een sloep in de davits, terwijl de grote boot aan dek staat tussen kombuis en grote mast. Onder de boegspriet pronkt het schip met een fraai wit schegbeeld, een vooroverneigende vrouwenfiguur met een Mercuriusstaf in de linkerhand en een hoorn des overvloeds in de rechterhand.

Rechts van de 'Europa', een weinig op de achtergrond, valt op het schilderij nog een ander schip waar te nemen, een aanmerkelijk kleiner fregat. Bij nauwkeurige bestudering is te zien dat het de vlag voert van het Amsterdamse college 'Zeemanshoop' - waarvan ook mijn overgrootvader in 1841 lid was geworden - met daarin het witte kapiteinsnummer 552. Uit het naamsein valt af te leiden dat het hier gaat om het ten dienste van de Nederlandsche Handel-Maatschappij gebouwde fregat 'Admiraal de Ruyter' van Amsterdam, een schip van 529 ton, dat in 1830 op de werf Haring in Amsterdam was gebouwd en toebehoorde aan de reder B. Kooy Jzn.²⁾ De nauwkeurigheid waarmee naamsein, collegevlag en kapiteinsnummer zijn weergegeven, pleit ervoor dat het de bedoeling geweest is een ontmoeting weer te geven, die zich inderdaad tussen beide schepen moet hebben afgespeeld als een gedenkwaardige gebeurtenis.

Het gebeurde overigens wel meer dat een kapitein doelbewust opdracht gaf zijn schip weer te geven samen met een duidelijk herkenbaar ander schip om de herinnering aan een gezamenlijk doorstane 'narrow escape' of een andere uitzonderlijke ervaring in herinnering te houden. Daarvan getuigt bij voorbeeld het 'scheepsportret' van dezelfde Jacob Spin, dat het fregat 'Amboina'³⁾ onder kapitein J. Lourense weergeeft met op het tweede plan de bark 'Johannes Marinus' onder kapitein Jan van Delft Czn. - mijn overgrootvader van moederszijde - toen die twee schepen op 13 juli 1846 door een tyfoon overvallen werden. Beide doorstonden als door een wonder de storm zonder zichtbare averij op te lopen, een week voordat zij op de rede van Nagasaki voor anker gingen.⁴⁾

Het is dan ook begrijpelijk dat ten aanzien van de 'Europa' en de 'Admiraal de Ruyter' de vraag zich aan mij opdrong: wanneer

en waar ergens kan deze onvergetelijk geworden ontmoeting hebben plaatsgevonden?

Aan de hand van een speurtocht door zee- en scheepstijdingen is mij gebleken dat de 'Admiraal de Ruyter' begin 1854 onder kapitein S. Stapert van Londen vertrokken moet zijn; vandaar kwam het schip op 1 juli 1854 in Melbourne aan.⁵⁾ Het had toen als volgende bestemming Batavia, waar het op 29 september op de rede verscheen.⁶⁾ Intussen was de 'Europa' onder kapitein H. Poort pas op 2 april 1854 vanuit Brouwershaven in zee gestoken; het schip liet op de 29ste juli het anker vallen voor Batavia.⁷⁾

Kapitein Stapert⁸⁾ vertrok op 8 oktober - om de west - naar Tjilatjap om lading voor de thuisreis te zoeken. Hij slaagde daar redelijk snel in, zodat hij op 20 november vandaar zee kon kiezen met bestemming Amsterdam.⁹⁾ Mijn overgrootvader daarentegen zocht in oostelijke richting lading, in Soerabaja en Probolingo; hij liet al op 1 november Batavia achter zich en passeerde nog dezelfde dag Anjer, op weg naar de verre thuishaven.¹⁰⁾ Na op tweede Kerstdag Sint Helena te hebben aangelopen,¹¹⁾ verscheen de 'Europa' op 3 maart 1855 in Helvoet¹²⁾ terwijl de 'Admiraal de Ruyter' twee dagen tevoren - laatst van Portsmouth - in gezelschap van twee andere schepen reeds op de rede van Texel was aangekomen.¹³⁾

Het is algemeen bekend dat de retourvloten van de VOC nooit uit de Oost mochten vertrekken tussen oktober en begin januari, teneinde op het traject beoosten Afrika geen onnodige risico's te lopen. William Bligh van de 'Bounty' wist eveneens van de 'hurricanes, which are frequent there (= near Mauritius) in December and January'. We mogen dan ook aannemen dat de 'Europa' en de 'Admiraal de Ruyter' beide kans gezien hebben die dans te ontspringen en vóór het beruchte stormseizoen Kaap de Goede Hoop te bereiken en te passeren; geen van beide immers heeft voor herstel van opgelopen schade de gelijknamige haven aangelopen. Bovendien is gebleken dat kapitein Stapert nog kans heeft gezien zijn achterstand op de 'Europa' royaal in te lopen.

Het geringe verschil tussen de data van aankomst in patria van beide schepen maakt het niet alleen mogelijk, maar zelfs alleszins waarschijnlijk dat de aan Jacob Spin als onderwerp voor een scheepsschilderij opgegeven uitzonderlijke ontmoeting in vliegend weer heeft plaatsgevonden op de Atlantische Oceaan, en dan met name op het laatste traject, een eindweegs benoorden de eve-

naar. Dat het daar in die tijd van het jaar geducht kan spoken, weet ik uit eigen ervaring.

Ook al zijn andere gegevens om deze maritieme puzzel nauwkeuriger op te lossen helaas niet meer voorhanden, dan kan toch wel gezegd worden dat het heel goed mogelijk is dat beide kapiteins elkaar in het jaar 1855 andermaal, en deze keer vis à vis, hebben ontmoet, omdat de 'Europa' en de 'Admiraal de Ruyter' toen gelijktijdig op de rede van Batavia voor anker lagen.

De 'Europa' was namelijk op 23 juli van dat jaar van Brouwershaven vertrokken en na een lange reis - vier maanden! - op 21 november te Batavia aangekomen. Ook kapitein Stapert had het met de 'Admiraal de Ruyter' op deze op 19 juni 1855 vanuit Nieuwediep (Rede van Texel) begonnen uitreis evenmin meegezetten; hij was het die na eveneens vier maanden het anker liet vallen, zij het in Soerabaja (op 18 oktober). Na daar of in die contrerien een retourlading gevonden te hebben, zette Stapert koers naar Batavia, waar hij voor verdere belading vanaf 9 november bleef liggen, alvorens op 26 november het anker te hieuwen en koers te zetten naar Straat Soenda voor de terugreis naar Amsterdam.¹⁴⁾

Daarom is er dan ook weinig fantasie nodig om je voor te stellen dat de beide kapiteins toen onder het genot van een glas cognac of een vaderlandse borrel nog eens de vorige, stormachtige, ontmoeting tot onderwerp van gesprek hadden. En dat mijn overgrootvader toen gezegd zal hebben: 'Ik heb aan Jacob Spin uit Amsterdam, u stellig welbekend, opdracht gegeven om die ontmoeting in vliegende storm tegen het eind van de reis te vereeuwigen. Ik zou zo zeggen: als u Rotterdam eens mocht aandoen, dan moet u beslist bij ons aankomen om te zien wat hij ervan gemaakt heeft!'

NOTEN

1) Het had in 1840 zijn tweede grote reparatie gehad, Veritas 1855.

2) J.H. van den Hoek Ostende, *De geschiedenis van het College Zeemanshoop 1822-1972* (Amsterdam 1972) 94 en 100; Rn.J. van Sluijs, *Nederlandsche kapiteins 1800-1900* (ms) alsmede *Staat des Nederlandsche Zeemagt en Koopvaardijvloot* (1855). Dit schip had in 1853 zijn tweede zware reparatie ondergaan, Veritas 1855, 547.

- 3) In 1853 voer dit schip nog onder mijn overgrootvader H. Poort.
- 4) Zie *Glorie uit de 19e eeuw, vastgelegd door Jacob Spin*, met inleiding van C.J.W. van Waning (Amsterdam 1974) 51 en pl. VIII.
- 5) *Nieuwe Rotterdamsche Courant (NRC)* 26 september 1854.
- 6) *NRC* 24 november 1854.
- 7) *NRC* 2 april en 26 september 1854.
- 8) Stapert voerde van 1853 tot en met 1856 het bevel over de 'Admiraal de Ruyter'. Vgl. *Lijst van Nederlandsche Reeders ca 1800-1890, Nederlandsche Koopvaardijochepen 1800-1860 en Nederlandsche Kapiteins 1800-1900* (mss), allen samengesteld door J. van Sluijs.
- 9) *NRC* 20 januari 1855.
- 10) *NRC* 30 december 1854 en 17 januari 1855.
- 11) *NRC* 24 februari 1858.
- 12) *NRC* 4 maart 1855.
- 13) *NRC* 3 maart 1855.
- 14) Ontleend aan de *NRC* van respectievelijk 23 juni en 24 juli 1855, 1 en 30 januari 1856.